

להוציאה בהינומא אזי לא היו הנישואין מתקיימים באותו זמן כלל ועיקר, ובלשוננו: "בהינומא וראשה פרוע וכיוצא בהן שהם עיקר השמחה אינה יכולה לומר אתנוסי הוא דאתניס, דכיון שדרך לעשותן בשעת נשואין עצמן והם עיקר השמחה, אם היה אמת שהיה בא להם אונס קודם, היו מניחין הכל משיעשו הנישואין בלא הינומא ובלא קליות ואי תפסה מפקינן מינה, כך נראה למורי הרב נר"ו".

*

טעמי המנהג

ולאחר שראה ראינו את כל החרדה הגדולה הזאת שחרדו אבותינו ורבותינו למען קיומו של מנהג קדום ויקר זה, הלא אותה נפשנו לדעת על מה אדניה הוטבעו ומה טעם יש בה, ובכן נייתי ספרן של רבותינו הראשונים ז"ל וניחזי מה בפיהם, על התיסדות מנהג כיסוי הכלה בהינומא וטעמיו.

החיד"ו 1:234-567

"דרך מוסר הנשים..."

והנה, הכלה הראשונה שהליטה את פניה באדרת הלא היתה אמנו רבקה ע"ה, וכיסופר עליה בקרא שכאשר נתודע לה שהיא עומדת בפני ארוסה מיד (בראשית כד, סה) 'ותקח הצעיף ותתכס', ותצאן כל הנשים בנות ישראל אחריה מכוסה בהינומא, וכדכתב בספר האסופות (סדר אירוסין ונישואין לרבותינו הראשונים, עמ' מ"ה): "מה שנותנין הצעיף על ראש הכלה ומכסין פניה ביום שמכניסין אותה לחופה ומביאין ראייה מן רבקה אמנו כשראתה את יצחק יוצא ובא לקראתה 'ותקח הצעיף ותתכס', ולכך נהגו עדיין בנות ישראל לעשות כן".

ומעתה, נסורה נא ונראה מה ראתה רבקה אמנו על ככה לכסות פניה מאת חתנה, ונלמוד מענינו גם טעם כיסוי פני הכלות דידן.

[אוצר החכמה]

והנה כך ביאר רבינו הרמב"ן ז"ל בפירושו על התורה (שם) דרבקה אמנו ע"ה כסתה עצמה מצניעות יתירה דהוית בה ו"כדרך מוסר הנשים לעמוד בהצנע". ולפיכך נהגו כך גם צאצאיה לדורותיהם שהם ענפים הדומים לשרשם, וכמו שכתב רבי יוסף אבן כספי זצ"ל בספרו משנה כסף (פר' חיי שרה עמ' 108): "הפליגה עוד במעשיה 'ותקח הצעיף ותתכס', והנה תכלית זה הספור להודיענו טוב שכלה וטעמה, ובזה תועלות רבות אל כל השומעים כל שכן לנו בניה. ואין ספק גם כן שטבע השורש נמצא בסעיפים עדיין".

[אוצר החכמה]

והנה כי כן, גם מלשון מאורינו רש"י ז"ל (שמות כו, ט) משמע שכיסוי פני הכלה בהינומא הוא משום צניעותה של הכלה המצנעת עצמה מעין רואה, שכן מגדיר את יריעת המשכן שהיתה כפולה על פתח אהל מועד, "דומה לכלה צנועה המכוסה בצעיף על פניה".

[אוצר החכמה]

להרחיק בני אדם מן החטא

אמנם בנוסף לזה שטבע בנות ישראל הכשרות להתכסות ולהסתר מדעתא דנפשיהו, עוד הוסיפו רבותינו וקבעוהו חובה לכסות את פני הכלה בשעת נישואיה כדי להציל בני אדם מן החטא, וכמו שכתב רבינו אפרים מבונא ז"ל (סדר אירוסין ונישואין לרבותינו הראשונים, סי' ר), ואלו דבריו: "מה שנהגו לכסות פני הכלה לפי צניעות, כי מחדש נכנסה והכל מסתכלים בה ויש לחוש להרהור...".

וביאר טעם זה בהרחבה בספר האסופות (סדר אירוסין ונישואין לרבותינו הראשונים עמ' מ"ה) משמיה דרבינו גרשום ב"ר יעקב מבונא ז"ל שביאר כך: "נראה הטעם שלכך הנהיגו לעשות כן כדי להרחיק כל אדם מן הרהורי עבירה, ועונש. שכן אמרו חכמים (שבת דף ל"ג ע"א) 'הכל יודעים למה כלה נכנסת לחופה אלא כל המנבל את פיו ומוציא דבר נבלה מפיו מעמיקין לו גיהנום שנאמר (משלי כב, יד) 'שוחה עמוקה פי זרות', ואם לא

שמכסין פניה, היו בני אדם מסתכלים בה ומהרהרין ביופיה ומנבלין את פיהם לפי שהיא בתולה ומבוסמת ומקושטת, ונענשים עליה בני אדם, לכך מכסין פניה".

מחייבין כיסוי בכלה דוקא

ברם, הלא גלוי וידוע שלא גזרו רבותינו על כל הנשים שיהיו פניהן מכוסות תמיד על מנת למנוע ההסתכלות עליהן, ואם כן מה טעם גזרו לעשות כן בכלה הנכנסת לחופה דוקא, גם לזה נזקק רבינו גרשום ב"ר אפרים שכתב כך (ספר האסופות שם): "ואם תאמר: אם כן תתכסה כל ז' הימים שהם ימי חופתה, חכמים לא דברו אלא ביום כניסתה שהכל מתקבצין שם ומסתכלין ביופיה ובקישוטיה והיא עדיין בתולה, אבל לאחר כך לא הקפידו עליה אלא כמו על שאר בעולה, וראיה לדבר שאין עושין כל לאלמנות הכנוסות...".

גם בדברי רבינו החת"ם סופר זצ"ל שמענו דטעם כיסוי פני הכלה ביום חופתה הוא כדי להרחיק בני אדם מן הסתכלות של איסור, אך טעם אחר בפיו לבאר למה חששו וגזרו לחייב כיסוי בכלה הנכנסת לחופה דוקא. ואלו דבריו בחידושו על התורה (פרשת חיי שרה בד"ה ויצא יצחק לשוח): "כשנחקר על מנהגן של ישראל לכסות פני הכלה יותר משאר נשים, הטעם נראה לי משום שלא נחשדו ישראל קדושים להסתכל בפני נשים חלילה, אשר כל העושה זאת יאבד עצמו בזוהר ובבא, וגם בבגדי צבעונים של בגדיה התלויים בכותל אסור להסתכל (עבודה זרה כ' ע"ב), קל וחומר כשהיא מלובשת בהן, לכן אין מן הצורך לכסות פניהם. אבל בכלה כתב הטור (אבן העזר סימן ס"ה) בשם הרא"ש ז"ל (כתובות פרק א' סימן ג') שדעתו מסכמת שמותר להסתכל בבגדי צבעונין [ותכשיטין] של הכלה כדי לחבבה על בעלה אבל לא בפניה ע"ש⁴, ואם כן כיון שמותר להסתכל במלבושיה

⁴ וכן מנזאר נשיטה מקובצת (ס"ח א) נסס ליקומי הגאונים: "פירוש כדי

פרדס מנהג כיסוי בהינומא אליעזר רמ

שעליה ובקליעות שיערה, אולי נבואו ח"ו להסתכל בפניה, לכן נהגו לכסות פניה⁵. ולטעם זה זכה לכוין גם הגאון רבי ישראל חיים פרידמאן זצ"ל בספרו ליקוטי מהרי"ח (סדר נשואין).

ואילו לפי הגאון רבי יעקב צבי מעקלענבורג זצ"ל בפירושו על התורה הכתב והקבלה (בראשית כ, טז) אין מטרת הכיסוי כדי שלא יסתכלו בה עכשיו, רק יש בזה רמז אלהבא "כיון שההסתכלות באשת איש אסור כדכתיב (במדבר טו, טז): 'ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם'... ולזה מעת הנשואין ואילך הרי הוא כאילו הבעל עושה כסות ומכסה עיני כל האנשים מלהביט באשתו ואפשר שמזה נשתרבה ענין ההינומא" שמכסין זה את פני הכלה, לאמר שמעתה שנכנסה לברית הנשואין אסורין מלהסתכל בה באיסור חמור⁶.

שייב אל לבו שמרוץ יפיה מסתכלין זה, ומתחצצת על צעלה". וכן הוא בדרישה (אנן העור סימן ס"ה): "ההסתכלות בתכשיטין מותר כיון שאין מסתכל בפניה וכדי לחצצה על צעלה", וצ"ב⁷ (סימן ס"ד סעיף ב') כתב: "שזה אינו מציא הרהור כל כך, לפיכך משום לשצחה ולחצצה מותר, אף על גב דצטאר נשים אסורים גם צוה".

⁵ ופירש שם על פי זה מה שכתוב בצדקה אמנו (בראשית כד סד) שכיון שראתה את יצחק הולך בצדה היטתה עצמה מעל הגמל. וכשאמר לה אליעזר שזה ארוסתה, מיד: 'ומה הצעף ומתכס', שכל דרך הילוכם צדקה צדקה אליעזר שלא יסתכל בה, ולכן לא הייתה צריכה צעף ולא שום דבר, אמנם כשראתה איש צא לקראתה חששה עליו פן יכשל ויסתכל בה ויהיה הקולר תלוי בה, ולא יועיל לזה כיסוי פניה צעף שהרי אפילו צגדי צעונים של אשה אסור להסתכל, ולכן נטתה צדקה מעל הגמל כלפי הארץ כדי שלא תהא נראית לו, אף כשמעה מאליעזר שהוא יצחק הארוס שלה שוב אינה צריכה להסתיר עצמה, אמנם מעתה כיון שהארוס כאן הרי מצוה על אליעזר שיסתכל צגדי צעונים של צדקה כדי לחצצה על יצחק וכנ"ל, ולכן מיהרה לכסות פניה צעף שלא יכשל אליעזר על ידי ההסתכלות צגדיה לראות גם את פניה ממש, וכנ"ל, עיי"ש בצארכה.

⁶ ובה פירש מה שנאמר (בראשית כ, טז): 'ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף לאחיק, הנה הוא לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת כל ונכת', שציאור המקרא כפשוטו קשה מאד,

ובסגנון זה נשא את דברו הגאון רבי יעקב זאב כהנא זצ"ל אב"ד קראק בספרו שו"ת שארית יעקב (אה"ע סי' י"ח דף פ"ה ע"א): "גם הוא להורות בהינומא זו להראות לעולם שמעתה אסורה אני לעולם. כי עד כה הייתי בפננים מגולות משום שיראוני בני אדם ויכניסוני תחת כנפיהם. אבל עתה לא כן הוא, כי אסורה אנכי לכם, וגם אתם אסורים להסתכל בי עוד".

אוצר החכמה

עין הרע

מלבד זה שעל ידי כיסוי בהינומא מועלת הכלה לאחרים להצילם מן החטא, עוד היא מפיקה תועלת גם לעצמה. וכהא דכתב רבינו אפרים מבונא ז"ל (סדר אירוסין ונשואין לרבותינו הראשונים, סי' ו): "מה שנהגו לכסות פני הכלה... יש אומרים מפני עין הרע".

ובכונה מיוחדת השתדלו בשעת החופה לגנון על הכלה מעינא בישא, וכדביאר הגאון רבי יעקב זאב כהנא זצ"ל אב"ד קראק יע"א בספרו שו"ת שארית יעקב (אבה"ע"ו סי' י"ח) וזה לשונו: "מה שיוצאת בהינומא... משום דאיתא בש"ס נדה ס"ו ע"א בההיא דאיתא לקמיה דר"י דכל אימת דהוות עלת מטבילת מצוה הוה קחזיא דמא ואמר לה שמא דימת עיריך

וכתב, כיון שהסתכלות באשת איש אסור כדכתיב: 'ולא תתורו וגו' ואחרי עיניכם', ונדע הוא כי צמדינות מורחיות מקפידים האומות גם היום מאל דהצטת פני נשואה, וצפרט צנשי המלכים והשרים שאין רשות לשום אדם להציט צה זולת הסריסים שמשרתים צהיכלם [וכמבואר במסכת שבת (דף ס"ה ע"א) ערציות יוצאות רעולות, ומדיות פרופות], ולזה מעת הנשואין ואילך הרי הוא כאילו הצעל עושה כסות ומכסה לעיני כל האנשים מלהציט באשתו, וזהו כסות עינים דקרא, כי אחרי שראה אצימלך כי אצרהם ושרה העלימו נשואיהן וכו', והנה היתה כפנויה לעיני כל, ומסיבה זאת אין אנשים אחרים נמנעים מלישא עיניהם להציט צה ולחשוק אותה, ולזה נכשל גם הוא לקחת אותה אל ביתו, לכן אמר לה: 'הנה נתתי אלק כסף, כלומר ממון רב הייתי מבוצו לתמו לאחיך אם לא היה מעלים כל כך נשואין שלכם, 'הנה הוא לך כסות עינים' - כלומר אישך היה לך לכסות עינים לכסות אותך מעיני אנשים אחרים שלא יסתכלו בך, עי"ש.

עלתה בכ יעו"ש לכן חיישי גבי כלה אולי יתקנאו בה ויכניסו בה עין הרע ותמצא דם קודם יחוד ותהיה חופת נדה ולהרמב"ם אינו קונה, לכן מכסין פני הכלה שלא תהיה דימת עירה עולה בה".

גם הגה"ק רבי נתן מברסלב זצ"ל מבאר על פי דרכו בספרו ליקוטי הלכות (ברכות הראיה וברכות פרטיות הלכה ה' אות כ') דמטרת כיסוי פני הכלה הוא להינצל מעין הרע, ואלו דבריו: "מה שמכסין פני הכלה, כדי להכניע הרע עין, להורות שאין להרע עין אחיזה בהחתונה הכשרה של ישראל, כי אנו עושים החתונה על פי התורה בשביל זכרון עולם הבא דייקא...", עיי"ש בארוכה [דבריו בארוכה הועתקו בספרנו פרק 'החופה והשתלשלותה במרוצת הדורות'].

אוצר החכמה

ולא רק מבני אדם צריכה הכלה להסתיר את פניה, כי גם מפני כחות החיצונים. וכדכתב הרה"ק רבי מאיר מאפמא זצ"ל בספרו אור לשמים (מאמרים מלוקטים ס"ה סוד החופה): "וכלה פניה מכוסה כל יום החופה עד אחר היחוד כדי שלא יסתכלו בה החיצונים חס ושלום ויתאחזו ח"ו. כידוע כח הסתכלות מה הוא, כמו בת היענה שמולדת ולדיה בראיה על ביצית שלה. לכן צריך לכסות פניה...".⁷

כיסוי פני הכלה מוסוגל לבנים

סגולה נוספת יש בכיסוי פני הכלה קודם החופה, וגילה זאת הרה"ק רבי נחמן מברסלב בספר המדות (ערך חיתון אות ח') באמרו: "הכיסוי שמכסין פני הכלה קודם החופה יש לה כח ההולדה", סתם ולא פירש.

⁷ ראה במסכת ברכות (דף נ"ד ע"ב) שחמן וכלה לריכין שימור מן המזיקין, ופירש רש"י שם שמקנאתם הם מתגרים בהם ועל דרך זה ציאר הגה"ק השר שלום מבעלזא זצ"ל מנהג ישראל שהכלה מקיפה שבעה פעמים את החמן בצואה לחופה, שעל ידי זה נוצר חומה של שמירה קדושה שלא יוכלו החיצונים לשלוט בקדושתן הללו.

אולם את המקור טהור לדבריו הקדושים הערה תלמידו הרה"ק רבי נחמן ממשעהרין זצ"ל בהערותיו לספר המדות, וציין לדברי המדרש רבה (בראשית רבה ס טו): "שתים הן שנתכסו בצעיף וילדו תאומים, רבקה ותמר, רבקה דכתיב (בראשית כד, סה): 'ותקח הצעיף ותתכס', תמר דכתיב (שם לח, יד): 'ותכס בצעיף ותתעלה'".⁸

אע"ה את ירושלים

טעם מחודש משמיענו הגאון רבי דוד פעדער זצ"ל בשו"ת אמרי דוד (סי' כ"ט דף ל"א ע"א) המבאר שלכך מכסין פני הכלה משום שראש מכוסה הוא "סימן אבלות, כמו שאמרינן בגמ' מועד קטן (דף כ"ד), והרי צריך לעשות בשעת חופה סי' אבלות זכר לאבלות ירושלים, כמו שכתב טור ושלחן ערוך אה"ע (סי' ס"ה ס"ב) וטוש"ע או"ח (סי' תק"ס ס"ב)".

ויתן על פניו מסוה

גם הגאון רבי יצחק ליפיעץ זצ"ל נחית לבאר יפיו וטובו של מנהג זה וחורז עליו פנינים רבים בספרו מטעמים (מערכת חתן וכלה) והרי חדא: (ערך חתן אות נ"ב) דהנה איתא במדרש (ספרי פרשת נשא) שקודם חטא העגל זכו

⁸ את השייכות שיש בין הנעיף לנשים ביאר הגאון רבי אברהם מג'וגא בפירושו זרע אברהם (ס) על פי דרכו שרצקה כסמה פניה כדי לדחות דיני אצלות מיצחק ולהתיר לו צעילת מלוה [ראה להלן בהערה שהועתקו דבריו במילואן] "וזה פירוש המדרש גם כן שאומר שמים הם שנתכסו בצעיף וכו' פירוש שכוונתם היה לשם שמים על דרך שאמרו חז"ל במס' נדרים כל אשה שתוצעת את בעלה לדבר מלוה וכו' ותמר היתה לנועה בצית חמיה, וכמו כן רצקה היתה כונתה לצעילת מלוה וכו'". עוד נמצא השייכות בין הולדת תאומים דוקא לכיסוי הנעיף בפירוש עין יוסף על המד"ר (ס) ודבריו הועתקו בפרק "מנהגי החופה" קחנו משם. אולם רבי וידא"ל הצרפתי בפירושו אמרי יוסף (ס) סבירא ליה דאין הנעיף גורם לריבוי הבנים, אלא אדרבה כונת המדרש לומר "דלא תיסק אדעתא ללדת תאומים הוא לרוב שטיפת הזימה, אמר אף על פי שהיו לנועות ילדו תאומים".

ישראל שהקב"ה דיבר עמהם פנים בפנים, כדכתיב (דברים ה, ד): 'פנים בפנים דבר ה' עמכם', ומשחטאו בעגל אז לא יכלו לראות אפילו את פני הסרסור – זה משה, כדכתיב (שמות לד, ל): 'וייראו מגשת אליו', ועל כן נתן משה על פניו מסוה. "וידוע שהנשים לא רצו ליתן תכשיטיהם לעגל, ועל כן לא נפגמו פניהם. ולכן נותנת הכלה על פניה מסוה וכיסוי, לרמז בזה שהוא לא יכול לראות פניה, משום שהוא נתן לעגל, והיא לא נתנה".

אוצר החכמה

1234567

כשמחך יצירך בגן עדן מקדם

ואשר על ידו השני לבאר מנהג זה ביאר בספרו **מטעמים** (אות פ"ב): "טעם שהחתן אינו רואה פני הכלה עד שעת היחוד והכלה הולכת פניה מכוסות משום דאיתא במדרש (בראשית רבה יז ז) בשעה שברא הקב"ה את האשה לראשונה וראה אותה אדם הראשון מלאה רירין ודם הפליגה ממנו, ואחר כך ויפל תרדמה על האדם ויישן, וברא אותה פעם שניה ולא ראה אותה עד שהביאה אליו הקב"ה מקושטת ככלה וזאת הפעם מצאה חן בעיניו", ולזכר זה אנו נוהגין שאין החתן רואה את הכלה מתחלה.

ואל אישך תשוקתך

ועוד בה שלישיה מבאר **במטעמים** (אות נ"ד) דיש לומר דענין כיסוי פני הכלה, הוא על הכונה שמכסין העינים בשעת קריאת פסוק ראשון של קריאת שמע, שהוא בכדי להורות על האמונה הפשוטה בא-ל אחד בלא שום עיונים וחקירות, כן הכלה העומדת תחת החופה בכיסוי על עיניה, מורה בזה שהיא מקבלת עליה מרות בעלה בשלמות, ורק הוא ימשול בה ולא תדע ראות פני זרים.

שקר החן והבל היופי

עוד מביא לנו **מטעמים** (שם אות נ"ה) ומבאר ש"החתן מכסה פניה במסוה להראות שאינו נותן עיניו ביופי, רק נותן עיניו במעשים שבה ובמשפחתה, כי שקר החן והבל היופי אך אשה יראת ה' היא תתהלל".

שלא יהיה כמקדש בפני רבים

אוצר החכמה

גם ביאר בספר המטעמים (שם אות נ"ט) על פי המבואר במסכת קדושין (דף י"ב ע"ב) שיש לעשות מעשה הקדושין בצניעות, ורב היה מלקה על מי שמקדש בשוק לפני רבים משום פריצותא, ולכן מכסין פני הכלה שלא יהיה כמקדשה בפני רבים.

1234567

*

בתורת הנסתר

אוצר החכמה

י'עננו ב'יום ק'ראנו

גם בתורת הרז נתבארו ענינים עמוקים וטמירים על מנהג כיסוי פני הכלה בהינומא, וזה אשר כתב הרה"ק רבי מאיר מאפמא זצ"ל בספרו אור לשמים (ליקוטים בסוף הספר) "יש ליתן טעם למנהג הזה כי החכמים קוראין זאת הינומא בגימטריא יב"ק כי כל זה נותן לה החן ז"א ומפרש הגמרא (דף י"ז ע"ב): 'מאי הינומא קירותא' לשון נופל על לשון המקרא (תהלים כ, י) 'י'עננו ביום קראנו'. ואמת ד'נימא בה כלתא' אפשר לפרש לשון 'דיבור' כמו דאיתא 'ונמתי לו' כי זהו דיבור שלה לצורך ביחוד, ברמז לו שצריכה לכסות אנפיהו בשעת הזיווג, ובפה אסור לתבוע חלקה היא מרמזת בזאת הכיסוי, עיין במאורי אור באות כלה ותמצא שם שיש לה יב"ק כי כלה גימ' נ"ה ובמילואו [נו"ן ה"א] עולה יב"ק¹⁰".

⁹ שפסוק זה י'עננו ב'יום ק'ראנו מרמז השם יב"ק בראשי תיבות, כמו שציאר בשל"ה הק' (מסכת חולין פרק תורה אור אות כ'): "שם של יב"ק העולה כמנין ג' שמות - יהו"ה אדני"ה אהי"ה, והוא נרמז בפסוק (תהלים כ, י): 'י'עננו ב'יום ק'ראנו' - נרשם שם של יב"ק, וכן יהו"ה אלוקים עולה יב"ק". וראה עוד מה שנתבאר על שם קדוש זה בספה"ק פרי עץ חיים (שער התפילין פרק א'). שער תיקון חנות פרק ג') ובספר מוגלה עמוקות (פרשת בהר ד"ה לכן פתח פרשה זו בהר) ובספר הליקוטים (פרשת ויחי ד"ה ואמר רבי עקיבא).

¹⁰ ויש להסמין לזה מה שכתב הגה"ק רבי משה קורדובירו זצ"ל בספרו הק' פרדס רמונים (שער כג פרק י) שיש ביחוד זה רמז למעמד החופה שמלמטה יחוד קוב"ה